

TERUGBLIK

Op 26 januari 1983 sprak voor een zeer geïnteresseerd gehoor van "Albertus Perk" en de "Archeologische Werkgemeenschap, Afd. 't Gooi" de stadsarcheoloog van 's-Hertogenbosch, Dr. H.L. JANSEN. De Heer Jansen beperkte zich in zijn boeiende en deskundige lezing onder de titel "*De Ontwikkeling van het Kasteel in Europa*" tot de kasteeltypen uit de Middeleeuwen, en gaf aan de hand van een geselecteerde serie dia's een interessant en duidelijk beeld van het ontstaan van het kasteel en de verschillende kasteeltypen.

Het woord *kasteel* is afgeleid van het latijnse woord *castellum* en wordt gebruikt naast andere bekende omschrijvingen zoals *burcht* en *slot*. In de noordelijke provincies spreekt men van *borg* (burcht), *stins* en *state*.

Een kasteel is te omschrijven als een in de Middeleeuwen ontstaan bouwwerk of een samenstel van bouwwerken die fungeerden als een verdedigingspunt van een bepaald gebied, en dat tegelijk kon dienen als woonhuis of vluchtoord voor de landheer, de graaf en zijn knechten.

Ook de Romeinen bouwden al verdedigbare punten langs de Rijn - voor de Romeinse legers. Deze *castella* waren opgetrokken in hout; daarvan is geen

voorbeeld bewaard gebleven, door opgravingen echter is na te gaan dat ze bestaan hebben.

Het is opvallend dat de kastelen in later tijden vooral in het zuiden als verdedigbare plaatsen worden opgetrokken. Op deze wijze was de landheer in staat zijn door leen in eigendom verworven landerijen en goederen te verdedigen tegen gewapende ingrepen van de leenheer. In het noorden bleven meer vrije boeren wonen en waren de verdedigingswerken minder omvangrijk en eenvoudiger van opzet.

Sommige kastelen werden gebouwd op plaatsen die gunstig lagen voor het onder controle brengen van bepaalde gebieden. Floris V bouwde zo het Muiderslot, het kasteel Medemblik en het Slot Loevesteijn.

Het oudste kasteeltype in ons land is de *woontoren* (*donjon*), vierkant of rechthoekig van vorm, soms gelijkvloers, later gebouwd op een kunstmatige heuvel (*motte*). Het opgegraven zand deed gelijk een gracht ontstaan. Later werd de motte ook omringd met stevige muren met kantelen, een poortgebouw en een valbrug over de gracht. Deze kastelen waren met de destijds bekende (primitieve, buskruit was er nog niet!) aanvalsmiddelen welhaast onneembaar.

Deze bouwwerken werden opgetrokken uit baksteen: dit bouw materiaal werd dichtbij in eigen land gemaakt.

Omdat de oorspronkelijke *motte*-bouwwerken meer de functie van militair verdedigingspunt hadden dan een

woonbestemming voor de landheer, was de oorspronkelijke motte een ronde verdedigingsmuur.

De *voorburcht* van een kasteel bestond uit een poortgebouw en vormde een eerste sterke verdedigingslinie, meestal met dikke rechte muren met kantelen en op de hoeken van de muur een verdedigingstoren - vierkant of rond van vorm, met smalle schietsleuven om de aanvallende vijand naar alle kanten te kunnen bestoken. Daarvóór lag een smal gehouden valbrug, die via een poort in de voorburcht toegang gaf tot een binnenplaats/plein waarin een woontoren en later een woonhuis was aangebouwd in een tegenoverliggende vestingmuur. Het was meestal de kant die voor de vijand het moeilijkst toegankelijk was (zoals een rivier, moeras, berghoogte e.d.). In ons land zijn nog vele voorbeelden te vinden van kastelen met voorburchten (Muider-slot, Doornenburg, Oostvoorne).

Een apart type is het *bergkasteel*, gebouwd op een heuvel of berg. Een dergelijk bouwwerk werd meestal aangepast aan de vorm en omvang van die berg. In ons land is slechts één voorbeeld te vinden: kasteel Valkenburg in Zuid-Limburg.

Met het toenemen van de kracht van vuurwapens verloren allengs de kastelen in de Late Middeleeuwen hun verdedigingsfunctie en bleef de woonfunctie over. In de 17de eeuw werden sommige kastelen voor meer wooncomfort omgebouwd, er kwamen grotere ramen. Het

bleven echter gebouwen met een groot historisch verleden en met een eerbiedwaardig karakter.

Dat de Heer Jansen een boeiend onderwerp had gekozen voor zijn voordracht, bleek uit de vele vragen die hem na afloop werden gesteld. De spreker zei te hopen dat hij velen onder de aanwezigen op een spoor had gezet om tijdens excursies of verblijf in steden in binnen- en buitenland met aandacht naar dit soort bouwwerken of overblijfselen daarvan te zien.

Als handleiding en stimulans daartoe kan tenslotte de onderstaande literatuurlijst dienen:

- Kastelengids van Nederland* - Kranenburg & Mils (Fibula v. Dishoek, 1979).
- Kastelen en buitenplaatsen* - Brochure Rijksdienst Mon. zorg, Zeist (gratis aan te vragen).
- Kunstagenda Museum Flehite* - Kastelen i.d. prov. Utr. Uitg. Mus. Flehite, Amersfoort, f 5,--.
- Kastelenboek Provincie Utrecht* - ir. J.D.M. Bardet. Bussum, 1975.
- Kijk op Kastelen* - Elsevier.
- Kastelen in Nederland* - A.N.W.B., 1973.

Verder geven plaatselijke VVV's vaak (summiere) beschrijvingen van kastelen in de regio, terwijl bij de voor het publiek opengestelde kastelen doorgaans ter plaatse gidsen en beschrijvingen te koop zijn.

GEKNIPT VOOR U

door

Uit: Han Put

Gooi- en Eemlander

- 2 nov. '82: Bespreking van het boek/plaatwerk "Plaatsen aan de Vecht en de Angstel", geschreven door A.J.M. Lisman en E. Munnig Schmidt met tekeningen van C.J.Th. Schut.
- 21 nov. '82: Een artikel over een boerderij te Blaricum, waarin drie broers wonen, die een kolenhandel drijven. De boerderij is oud en is nog helemaal intact, zoals schouw met tegeltjes, oud meubilair en bedsteden.
- 17 dec. '82: Tegen de wil van de NS in heeft Hilversum zijn station nu op de monumentenlijst gezet.
- 29 dec. '82: In de rubriek "Op de korrel" een artikeltje over de tekenaar Maarten Betlem en een tekening van hem, voorstellende de Hondenbrug in het begin van deze eeuw.
- 30 dec. '82: Een inwoner van Geldrop heeft de gemeente Hilversum een aquarel cadeau gedaan, waarop de voormalige tapijtfabriek van Tymen de Wit aan de Oosterengweg staat. Deze fabriek is thans voor het grootste deel gesloopt.
- 19 jan. '83: Opgeheven "Stad en Lande" heeft toch nog een stukje land bij het Luye Gat aan de Franse Kampweg in zijn bezit.
Tevens een aankondiging dat er een actie is gestart tegen de uitbreiding CVH welke Villa Corvin bedreigt.
Brand verwoest het houten koetshuis Theobroma. Het pand stond op de monumentenlijst en was uniek in zijn soort. -- Ook in de edities van 20 en 21 januari 1983 staan bijzonderheden over dit pand.

- 21 jan. '83: Grote Kerk wil samen met Stichting "Pas Op" theekoepel aan de Kerkbrink restaureren.
- 22 jan. '83: Een artikel over de afbeelding van zes heiligen geschilderd op de zuidmuur van de kerktoeren in Westbroek.

HIK

- 24 dec. '82: Een artikel over het oude Raadhuis aan de Kerkbrink getiteld "Van rechthuis tot raadhuis". Dit is het eerste van een serie artikelen over Hilversum's historie.
- 14 jan. '83: Het tweede artikel in deze reeks gaat over het feest op de Kerkbrink bij het 500-jarig bestaan van Hilversum in 1924.

Goois Weekblad

- 8/9 dec, '82: Een artikel over de geschiedenis van Baarn en een bespreking van het boek "Over de geschiedenis van Baarn" van T. Pluim. (Het boek is te koop bij kunsthandelaar Westershof te Baarn).

Woonbode

- 23 dec. '82: Over het bestemmingsplan terrein "De Kamphoeve". Oorspronkelijk behoorde dit terrein tot "Schaep en Burgh". Verder gaat het artikel nog over de geschiedenis van "Boekensteyn" en "Bantam".